

České a evropské zdravotnické právo

Povinně volitelný předmět PrF MU

Filip Křepelka

2010

Cíl a nástroje

- **Cíl: orientace v právní problematice zdravotnictví a vybraných souvislostí**
- **Nástroje:**
- - připomenutí si a rozbor minulé, současné a zvažované české právní úpravy
- - srovnávání s úpravami a skutečností ve vybraných jiných zemích
- - zohledňování mezinárodních a nadnárodních standardů

(také proto název předmětu České a evropské zdravotnické právo: co americké?)

Témata přednášek

- (1) Právo a etika ve zdravotnictví
- (2) Souhlas a shoda ve zdravotnictví
- (3) Povinnost pečovat a nucená péče
- (4) Odpovědnosti ve zdravotnictví (civilní, trestní, správní)
- (5) Mlčenlivost a informace ve zdravotnictví
- (6) Organizace zdravotnictví, podnikání a zaměstnání
- (7) Financování zdravotnictví (veřejné úhrady a spoluúčast)
- (8) Zdravotnický materiál (léky, zdravotnické prostředky, rozmanitý biologický materiál)
- (9) Zdravotnický výzkum
- (10) Život a smrt (interrupce, reprodukce, euthanasie)

Kolokvium

- Standardní: zpracování stručné práce (2000-5000 znaků) na prostřednictvím IS přihlášené téma, každý bude mít jiné + jeho kratičká obhajoba na jedné z posledních dvou lekcí (11. a 12. přednáška) anebo ve zkuškovém období podle možností
- Nebo možnost podílu na přípravě skript do předmětu pro další ročníky v podobě skupinové oponentury jednotlivých kapitol odpovídající přednáškám.
- ŽÁDNÁ ÚSTNÍ ČI PÍSEMNÁ ZKOUŠKA!

Prameny: legislativa a judikatura

- České zákony a podzákonné předpisy:
 - Zákony týkající se zcela či převážně zdravotnictví
 - Zákony obecné s důsledky pro zdravotnictví (OZ, ZR, ZP, ObchZ, TZ, OSŘ apod.)
- Nějaké ty rozsudky českých soudů (problémy...)
- vzácně zahraniční legislativa
- občas zahraniční judikatura
- Mezinárodní smlouvy, zejména ty sjednané v Radě Evropy
- a nadnárodní právo Evropské unie

Nejdůležitější zákony pro zdravotnictví

- Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění četných a zásadních novel (49, všechny po roce 1990)
- Zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech
- Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví
- Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění
- Úmluva na ochranu lidských práv a lidské důstojnosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (CETS 164, č. 96/2001 Sb. m. s.)
- Pozornost návrhům novel a rekodifikací!!!

Odborná literatura

- Obnovený časopis **Zdravotnické právo**
- Knihy a knížky:

Císařová D., Trestní právo a zdravotnictví, LexisNexis, 2005.

Stolínová J., Mach J., Právní odpovědnost ve zdravotnictví, Galén, 1998

Šustek P., Holčápek T., Informovaný souhlas: teorie a praxe informovaného souhlasu ve zdravotnictví, ASPI, 2007

Uherek P., Povinná mlčenlivost zdravotnických pracovníků, Grada, 2008

Prudil L., Základy právní odpovědnosti ve zdravotnictví, NCONZO, 2006

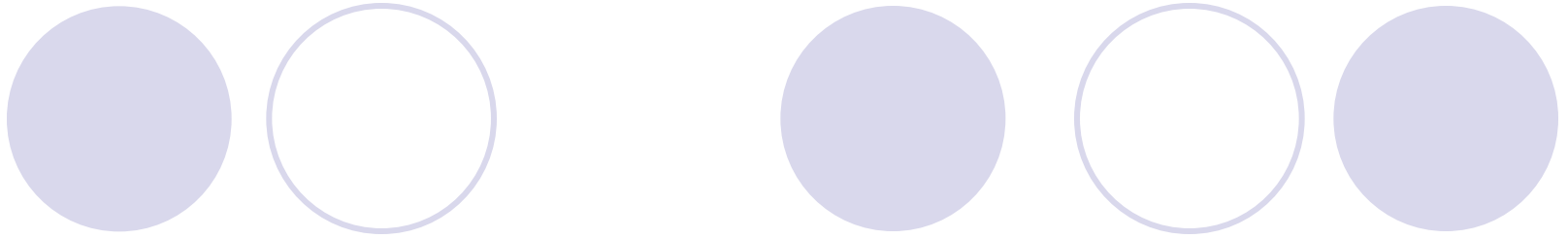
Haškovcová H., Lékařská etika, Galén, 2002.

Křepelka F., Evropské zdravotnické právo, Lexis Nexis, 2004.

Téma č. 1

PRÁVO A ETIKA ve zdravotnictví

- Vedle právní regulace je pro zdravotnictví poměrně důležitá rovněž regulace etická
- Regulace společenských vztahů pomocí morálky, náboženství, tradice, módy apod. též obecně ve společenském a politickém životě a v jednotlivých odvětvích hospodářství
- Etablovaná, zkoumaná a sepisovaná etika je však výjimkou, stěží lze nalézt odvětví hospodářství se srovnatelně rozvinutou a rozpracovanou etikou
- Platí to, přestože v posledních desetiletích je „etická rétorika“ a „etické kodexy“ módou též v dalších hospodářských odvětvích.

Užívané výrazy pro etiku

- Různé označování:
 - lékařská etika: týkající se pouze lékařů
 - zdravotnická etika: zahrnuje též pomocné zdravotnické profese
 - bioetika: širší pojetí, zahrnuje výzkum mimo zdravotnictví v úzkém slova smyslu týkající se lidí, nakládání se zvířaty a rostlinami apod.
 - deontologie – profesní standardy (v zahraniční literatuře)

Pozor na chápání jednotlivých používaných výrazů v jednotlivých kontextech: např. odmítání „bioetiky“ jako nepřijatelné v určitých kruzích křesťanské lékařské/zdravotnické etiky.

Jednotlivé roviny zdravotnické etiky

- (1) Národní profesní etika založená na konsensu lékařů jako vlivné společenské skupiny a ohledech na mínění veřejnosti.
- (1+) Mezinárodní profesní etika vzešlá ze shody národních profesních skupin na mezinárodních fórech.
- (2) Svářící se ideologie a doktríny (náboženské, politické) s různou mírou vlivu na formování národní a do určité míry též mezinárodní profesní etiky.
- (3) Věda a nauka na lékařských fakultách a dalších vyšších zdravotnických školách, založená na zkoumání a zprostředkování národní profesní etiky, nezřídka pochopitelně ovlivněná některou z (bio)etických ideologií a doktrín.

Konsensuální bioetika pro zdravotnictví

- Samostatný normativní systém odlišný od práva.
- Prosazuje se společenským tlakem v rámci profesní komunity společenskými sankcemi (ztrátou prestiže porušitelů, zavržením ze strany profesní pospolitosti).
- V řadě zemí světa a na mezinárodní úrovni vyjadřují tuto etiku etické kodexy
 - - přijaté reprezentací lékařů.
 - - nebo převzaté od autorit.
- Je otázka, zda skutečně existuje nějaká konsensuální bioetika v českém zdravotnictví jako zdravotnictví postsocialistické společnosti.
- Přinejmenším se přihlašujeme k mezinárodní bioetice: jednotlivé profesní komory mají své etické kodexy.

Tradiční bioetické kodexy

– Hippokratova přísaha

- Toho, kdo mě naučil umění lékařskému, budu si vážit, jako svých rodičů a budu ho ze svého zajištění podporovat. Když se dostane do nouze, dám mu ze svého, stejně jako i jeho potomkům dám a budou stejní jako moji bratři. Pokud znalosti tohoto umění (lékařského) zatouží, budu je vyučovat zdarma a bez smlouvy. Seznámím své syny a syny svého učitele a všechny ustanovené a na lékařský mrav přísahající s předpisy, přednáškami a se všemi ostatními radami. Jinak však s nimi neseznámím nikoho dalšího.
- Lékařské úkony budu konat v zájmu a ve prospěch nemocného, dle svých schopností a svého úsudku. Vystříhám se všeho, co by bylo ke škodě a co by nebylo správné.
- Nepodám nikomu smrtící prostředek, ani kdyby mne o to kdokoli požádal a nikomu také nebudu radit (jak zemřít). Žádné ženě nedám prostředek k [potratu](#).
- Svůj život uchovám v čistotě a bohabojnosti, stejně tak i své lékařské umění. Nebudu (lidské tělo) rezat, ani ty, co trpí kameny a tento zákrok přenechám mužům, kteří takovéto řemeslo provádějí.
- Do všech domů, kam vstoupím budu vstupovat ve prospěch nemocného, zbaven každého vědomého bezpráví a každého zlého činu. Zvláště se vystříhám pohlavního zneužití žen i mužů, svobodných i otroků. Cokoli, co při léčbě i mimo svou praxi ve styku s lidmi uvidím a uslyším, co nesmí se sdělit, to zamlčím a uchovám v tajnosti.
- Když tuto přísahu dodržím a neporuším, necht' ve svém životě i ve svém umění skromně dopředu postoupím. Tak získám si vážnost všech lidí po všechny ty časy. Když ale zákazy přestoupím a přísahu poruším, necht' stane se pravý opak.

Světová lékařská asociace (WMA)

- Nezaměňovat se mezivládní Světovou zdravotnickou organizací (WHO).
- Světová lékařská asociace (www.wma.net) sdružuje profesní svazy a komory z desítek zemí světa.
- Během své existence formulovala asociace řadu deklarácí, rezolucí, stanovisek k etickým otázkám: Helsinská deklarace týkající se zdravotnického výzkumu, Soulská deklarace o procesní autonomii a klinické nezávislosti, deklarace v souvislosti s válečnými konflikty, postavením žen jako pacientek a zdravotnic a četné další.

Ideologická bioetika obecně

- Náboženská bioetika: katolická, fundamentalistická (evangelikální)-protestantská, liberálně protestantská, judaistická (konzervativní, reformní), islámská, hinduistická, buddhistická, šintoistická apod.
- Nenáboženská (politická) bioetika se volně navazuje na jednotlivé politické směry: konzervativní, liberální, environmentální, sociálně-demokratická, ale také třeba komunistická, fašistická nebo nacistická.
- Jednotlivé bioetické ideologie a doktríny jsou různě propracované, mnohé existují jenom v náznacích a vyjadřují stanovisko k pouze zlomku problémů ve zdravotnictví.

Ideologická bioetika v Česku

- Prakticky existuje pouze katolická bioetika (pokud sama vůbec přijímá označení „bioetika“)
- Existuje např. časopis *Scripta Bioethica*.
- Proti ní se zatím neetablovala nějaká sekulární česká národní bioetika, nanejvýš se odkazuje na mezinárodní minimum a to se nenápaditě převádí do české praxe.
- Bioetika (lékařská etika, zdravotnická etika) se do značné míry považuje v lékařských a zdravotnických kruzích za katolické působení a více-méně se odmítá či zpochybňuje.
- Hodně záleží na orientaci vyučujících lékařské etiky na lékařských fakultách.

Bioetika za socialismu?

Za socialismu se vědomě zdravotnická nebo lékařská etika nerozvíjela, oficiálně se „morálka socialistického člověka“ považovala za dostatečnou pro zajištění kvalitní zdravotní péče, která měla být a do určité míry vskutku byla výkladní skříní socialismu.

Existující dilemata týkající se zdravotnictví (dostupnost péče) se nediskutovala veřejně.

Zde by ale bylo dobré se ptát profesionálů-pamětníků.

Teprve po roce 1990 se v ČR etabluje lékařská etika jako předmět výuky a obor výzkumu, bezpochyby pod zahraničním vlivem.

Etika jako předmět výuky a vědy

- Etablované ústavy, katedry, profesury nebo systemizovaná místa na lékařských fakultách.
- Podobně je tomu na fakultách nebo školách zdravotnických nebo školách ošetrovatelství.
- Vyučují vesměs lékaři nebo filosofové.
- Slavná jména současnosti: Singer, Savulescu.
- K bioetice se ale samozřejmě vyjadřuje na okraj řada slavných filosofů, lékařů a dalších vědců.
- Výuka zdravotnického práva na těchto pracovištích není obvyklá, právo se vyučuje odděleně, často v rámci vzdělávání managementu pro zdravotnictví, sociálního a veřejného lékařství apod.

Výuka v ČR

- Většina pedagogů lékařské etiky v České republice je katolicky orientovaných, někteří jsou nicméně v různé míře kritičtí ke všem aspektům oficiální katolické bioetické doktríny.
- Důsledkem je nemalá zdrženlivost ostatních pedagogů stejně jako studentů, avšak malý zájem na formulaci nenáboženské etiky více odpovídající českým poměrům.
- Výuka zdravotnického práva v rámci sociálního (veřejného) zdravotnictví na jiných katedrách a ústavech, zejména v rámci veřejného a sociálního zdravotnictví, kde se věnuje též pozornost ekonomii a managementu.
- Postupné a rozpačité etablování pracovišť zdravotnického práva (3LF UK, PrF UK)

Bioetika jako studijní obor

- V řadě zemí se bioetika rozvíjí na úrovni doktorského studia.
- Jenom výjimečně se vyučuje jako magisterský program (USA).
- Absolventi (bioethicists) pak slouží jako poradci či zprostředkovatelé pro řešení problémů ve zdravotnictví, které zjevně slouží předcházení vzniku právních sporů s ohledem na jejich nákladnost a nebezpečnost. Tj. jsou vlastně levnější prevencí drahých právníků.
- Součástí takové psychologie je pak bezpochyby příprava v jednání s pacienty a jejich příbuznými, psychologické vzdělání.

Soužití práva a bioetiky

- Právo se pochopitelně jenom výjimečně ocitá v napětí nebo v rozporu s bioetikou, zejména s tou oficiální, založenou na profesním konsensu beroucím ohled na veřejnost.
- Může se ovšem pochopitelně ocitát v konfliktu s některou z bioetických doktrín.
- Případný konflikt ale často bývá zdánlivý, jestliže respekt k určité bioetické dotríně je možný v mezích práva.
- Většinou se ale vzájemně podporují, neboť dominantní bioetika se politikou přenáší do práva.
- Nalezneme samozřejmě standardy pouze právní nebo standardy pouze etické.

Prolínání bioetiky a práva

- Adaptace bioetiky právem: tvůrce práva nezřídka zohledňuje mínění pospolitosti odborníků, popř. náboženských činitelů zabývajících se danou problematikou.
- Představitelná je rovněž inkorporace bioetiky právem.
- Právo odkáže na bioetiku obecně nebo na její vybrané kodifikace
- Takto lze rozlišovat inkorporaci zákonnou, správní anebo smluvní.

Míšení bioetiky a práva

- Etika může považovat za etický soulad činnost s právem, byť sama příslušný standard vůbec nestanovuje, neboť má třeba jenom organizační ráz (třeba organizace a financování zdravotnictví)
- Právo se naopak dovede zaštitovat etikou, právní soulad může prohlašovat za naplnění požadavků etiky
- ztělesňují to právem předpokládané etické komise pro výzkum, zvláštní zdravotnické praktiky anebo pro legislativu.

Zdravotnické právo - průřezová disciplína

- Základ zdravotnického práva: správní právo hospodářské (organizace, podnikání ve zdravotnictví) ve spojení s právem sociálního zabezpečení (veřejné hrazení)
 - Silná komponenta občansko-právní (dílem vztah pacient – zdravotnické zařízení, odpovědnost)
 - Obchodní, rodinné, pracovní právo pro některé souvislosti zdravotní péče
 - Trestně-právní zaštitění
 - Okrajově finanční právo nebo právo životního prostředí
- + mantinely v ústavním právu (Listina základních práv a svobod).

Mezinárodní a nadnárodní právo

- Mezinárodní spolupráce v oblasti zdravotnictví – činnost Světové zdravotnické organizace (WHO)
- Světová hospodářská integrace – právo a činnost Světové obchodní organizace (WTO)
- Standardy základních práv včetně specifického kodexu pro zdravotnictví + posilování spolupráce členských států – Rada Evropy
- Angažmá Evropského společenství / Evropské unie v souvislosti s volným pohybem zboží, osob a služeb, zárodečné vlastní angažmá v oblasti ochrany veřejného zdraví.

Zdravotnictví a hospodářství – zdravotnická ekonomie

- Zdravotnictví je – s ohledem na profesionalizaci a používání produktů - součástí hospodářství.
- Podíl na hospodářství vyspělých zemí (5-15% HDP) roste: omezený prostor pro automatizaci a související růst produktivity.
- Je proto legitimní studovat poměry ve zdravotnictví jako poměry v odvětví hospodářství ekonomii (vědou).
- Ve zdravotnictví se zvláště projevuje nedokonalost trhů (informační asymetrie, stav nouze, požadavek pomoci přinejmenším v podobě první pomoci)
- Zdravotnická ekonomie se v nemalém rozsahu studuje, existují odborná pracoviště apod.

Závěr úvodu

- Ve zdravotnictví jde opravdu o zdraví a o život (leckde jinde jenom o peníze a o slávu).
- Proto spousta napětí a stresu u všech zúčastněných: zdravotníků a pacientů.
- Vyhraněné politické a náboženské názory na některá témata (prosba o zdrženlivost...)
- Právníci a zdravotnictví: vyhrocený střet dvou elitních skupin (právníci a lékaři...) v USA.
- Vzniká pozvolna takový střet v ČR? Máme takový střet v plném rozsahu přenášet do ČR?

Vymezení osob

- Pacient – jednotlivec žádající či podstupující zdravotní péči
- Lékař nebo jiný zdravotnický pracovník
- Zdravotnické zařízení – provoz poskytující zdravotní péči
- Provozovatel zdravotnického zařízení – fyzická či právnická osoba, stát...